

Pendidikan Sebagai Faktor Pemilihan Pekerjaan dalam kalangan Remaja Orang Asli

(Education as a Factor of Career Choice among Orang Asli Adolescent)

Zulkefli Aini^{1*} , Abdul Ghafar Don² , Muhamad Yusuf Marlon Abdullah³

¹Pusat Kajian Dakwah dan Kepimpinan, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM), Bangi, 43600 Selangor, Malaysia.

Email: zulaini@ukm.edu.my

²Pusat Kajian Dakwah dan Kepimpinan, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM), Bangi, 43600 Selangor, Malaysia.

Email: a.g.don@ukm.edu.my

³Jabatan Dakwah dan Usuluddin, Fakulti Pengajian dan Peradaban Islam, Universiti Islam Selangor, Bandar Seri Putra, 43000 Kajang, Selangor, Malaysia.

Email: yusufmarlon@kuis.edu.my

ABSTRAK

CORRESPONDING

AUTHOR (*):

Zulkefli Aini

(zulaini@ukm.edu.my)

KATA KUNCI:

Remaja Orang Asli

Pendidikan

Kecenderungan

Pekerjaan

KEYWORDS:

Orang Asli Adolescent

Education

Tendency

Job

CITATION:

Zulkefli Aini et al. (2023). Pendidikan Sebagai Faktor Pemilihan Pekerjaan dalam kalangan Remaja Orang Asli. *Malaysian Journal of Social Sciences and Humanities (MJSSH)*, 8(4), e002225.

<https://doi.org/10.47405/mjssh.v8i4.2225>

Masyarakat orang asli tidak terkecuali dalam agenda pembangunan yang dilaksanakan oleh pihak kerajaan termasuklah dalam sektor pendidikan. Sesungguhnya pendidikan penting dalam meningkatkan kualiti hidup dan kesejahteraan komuniti marginal tersebut. Walau bagaimanapun, terdapat cabaran untuk merealisasikan, antaranya ialah, ada kalangan anak-anak orang asli gagal untuk memajukan diri dari sudut pendidikan yang menjadikan mereka sukar mendapatkan pekerjaan. Justeru, kajian ini bertujuan untuk mengenal pasti faktor pemilihan pekerjaan dalam kalangan remaja orang asli daripada sudut pendidikan. Kajian ini merupakan kajian kuantitatif dengan reka bentuk kajian tinjauan. Data kajian diperoleh melalui instrument soal selidik yang diedarkan kepada 281 responden yang dipilih secara rawak dalam kalangan remaja Orang Asli di negeri Selangor. Hasil kajian mendapati bahawa terdapat tiga faktor utama yang menyumbang kepada kecenderungan remaja Orang Asli memilih pekerjaan, iaitu bekerja mengikut kelulusan, bekerja kerana mencari wang untuk menyambung pelajaran dan bekerja kerana pengajian sudah tamat. Implikasi kajian ini adalah menjadi gambaran awal bahawa faktor kesedaran pendidikan menjadi pemangkin kepada kebolehpasaran kerja remaja Orang Asli dalam bidang yang diminati.

ABSTRACT

The government's development agenda incorporates the indigenous community, including in the educational sector. Moreover, education has a crucial role in enhancing the wellbeing and standard of living of the marginalised community. However, there are obstacles in the way of realising it. For example, some indigenous children do not

improve academically, which makes it difficult for them to get employment. So, the purpose of this study is to determine the elements that influence career choice among indigenous young from the perspective of education. This study uses a survey research design and is quantitative in nature. A questionnaire was distributed to 281 randomly chosen respondents who were teenage Orang Asli in the state of Selangor in order to collect research data. According to the study's findings, three key factors—working in accordance with qualifications, working to pay for further education, and working because one's studies are finished—influence Orang Asli youths' propensity to choose a job. The study's consequence is that there is some preliminary evidence that the educational awareness element is a motivator for the marketability of young Orang Asli people in their chosen fields.

Sumbangan/Keaslian: Sumbangan utama kajian ini ialah kesedaran tentang pendidikan dalam kalangan remaja orang asli mempengaruhi pemilihan pekerja yang mereka ceburi. Kajian ini juga memperlihatkan bagaimana terdapat anjakan paradigma dalam pemikiran remaja orang asli bahawa pendidikan penting bagi masa hadapan mereka terutama dalam mendapatkan sesuatu pekerja yang mampu mengubah kehidupan dan mempertingkatkan kualiti kesejahteraan mereka.

1. Pengenalan

Daripada perspektif bahasa, menurut Carey (1976), perkataan orang asli merupakan gandingan dari dua perkataan, iaitu orang dan asli. Perkataan 'Orang' adalah perkataan yang diketahui maknanya yang biasa diterjemahkan ke dalam bahasa Inggeris sebagai 'People', dan perkataan 'Asli' berasal daripada perkataan Bahasa Arab, iaitu '*Asali*', yang bermaksud asal atau 'original', 'well-born' atau 'aristocratic' atau seseorang yang mempunyai baka dan keturunan yang baik. Oleh itu, boleh dirumuskan bahawa orang asli merujuk kepada orang asal atau yang mula-mula (Hamid, 2014). Antara istilah yang pernah digunakan bagi menggambarkan Orang Asli ialah *aborigines* (Peter, 1952; Endicott, 2016), Sakai (Carey, 1976), *pagan races* (Skeat & Blagden, 1906; Temple, 1907) dan *dwarf people* serta *pygmies* (Hamid, 2014). Istilah *aborigines*, bagaimanapun dalam kajian Hamid (2014), tidak lagi digunakan kerana ia mengandungi makna negatif seperti *backwardness* (kemunduran), *underdevelopment* (tidak maju) dan *primitiveness* (primitif). Begitu juga dengan perkataan "sakai" yang mendapat reaksi negatif kerana ia membawa makna yang tidak baik iaitu hamba. Manakala istilah *pagan races* yang pernah dipopularkan oleh Skeat dan Blagden (1906) melalui karya mereka yang bertajuk "The Pagan Races of the Malay Peninsula" merujuk kepada kumpulan Jakun, Sakai, Semang dan Orang Laut yang tiada agama. Istilah *dwarf peoples* and *pygmies* juga dikatakan mempunyai konotasi negatif yang membawa maksud manusia kerdil dan mempunyai tahap pemikiran primitif (Hamid, 2014). Sementara itu, menurut Subramaniam (2015), di peringkat antarabangsa, orang Asli sering dirujuk dengan istilah *indigenous people*. Terdapat juga istilah lain yang dikaitkan dengan orang Asli dalam konteks penempatan mereka seperti Orang Darat, Orang Dalam, Orang Dusun (Mohd. Nizam 2001), Semang (utara), Sakai (tengah), Jakun (Selatan), Orang Bukit dan Orang Hutan (Omar & Yahaya, 2018).

Dalam konteks kependudukan di Malaysia, orang Asli berada dalam kumpulan bumiputera bersama-sama dengan kumpulan etnik utama seperti bangsa Melayu dan peribumi Sabah dan Sarawak. Mereka memperlihatkan ciri-ciri unik yang mempunyai kelainan tertentu berbanding penduduk bumiputera lain di Semenanjung Malaysia. Menurut [Nor Izzatul Husna \(2022\)](#) penamaan sebagai orang Asli dan pengenalan diri mereka adalah mengikut peruntukan undang-undang pada tahun 1954, iaitu sebagaimana yang termaktub dalam Perlembagaan Malaysia di bawah Perkara 160 (2), Akta 134 (Akta Orang Asli 1954, Pindaan 1974) di bawah Fasal 3 (1). Peruntukan perundangan tersebut secara jelas menyatakan bahawa orang Asli, ialah:

- i. Mana-mana orang yang bapanya adalah seorang dari kumpulan rumpun bangsa Orang Asli, yang bercakap dalam bahasa Orang Asli dan lazim mengikut cara hidup Orang Asli dan adat dan kepercayaan Orang Asli, dan termasuklah seseorang keturunan melalui lelaki orang itu;
- ii. Mana-mana orang dari apa-apa kaum yang diambil sebagai anak angkat semasa masih kanak-kanak oleh Orang Asli dan yang telah dididik sebagai seorang Orang Asli, lazim bercakap dalam bahasa Orang Asli, lazim mengikut cara hidup Orang Asli dan adat dan kepercayaan Orang Asli dan adalah seorang dari sesuatu masyarakat Orang Asli; atau
- iii. Anak dari apa-apa persatuan antara seorang perempuan Orang Asli dengan seorang lelaki dari suatu kaum lain, dengan syarat bahawa anak itu lazim bercakap dalam bahasa Orang Asli, lazim mengikut cara hidup Orang Asli dan adat dan kepercayaan dan masih lagi menjadi seorang dari sesuatu masyarakat Orang Asli.

1.1. Latar belakang kajian

Mengikut data dari Jabatan Perangkaan Malaysia tahun 2018 bahawa jumlah orang Asli adalah seramai 178,197 orang atau dengan anggaran sebanyak 0.5 peratus daripada keseluruhan penduduk di Malaysia. Tiga kelompok suku kaum orang asli yang terdapat di Malaysia, iaitu Senoi, Negrito dan Melayu Proto. Walaupun mereka dikategorikan sebagai kaum minoriti di negara ini, mereka tidak dipinggirkan oleh pihak kerajaan daripada agenda pembangunan, walaupun dalam skala yang sederhana dan terhad yang disebabkan beberapa faktor seperti kedudukan geografi ([Mazzlida & Ruhizan, 2016](#)). Program pembangunan tersebut merentasi batas etnik, kedudukan geografi dan agama serta kepercayaan di seluruh penempatan penduduk orang asli seperti aspek kemudahan asas dan infrastruktur serta keterlibatan mereka dalam ekonomi pasaran menjadikan menjadikan terintegrasi ke dalam ekonomi yang bersifat nasional ([Er, Zalina & Joy Jaqueline, 2010](#)). Ini ditambah dengan kesungguhan agensi kerajaan melalui Jabatan Kemajuan Orang Asli (JAKOA) yang berperanan membawa agenda pembangunan kepada masyarakat Orang Asli dengan usaha untuk mengurangkan kadar kemiskinan dan jurang pendapatan, pendidikan, kesihatan dan kemudahan perhubungan seperti jalanraya antara masyarakat Orang Asli dengan masyarakat di luar komuniti mereka. Ia bertujuan supaya perubahan boleh berlaku dalam aspek sosial dan ekonomi dalam kalangan komuniti orang Asli yang mengekalkan budaya mereka ([Seow et al., 2013](#)) serta meningkatkan kualiti hidup dan kesejahteraan mereka ([Vivien, Saiful Farisin & Mohd Rusydi, 2019](#)).

Kajian [Sara Shakilla dan Asnarulkhadi \(2011\)](#) misalnya, mendapati antara usaha yang dimainkan oleh agensi kerajaan agar komuniti Orang Asli dapat meningkatkan kualiti hidup, memperbaiki taraf hidup, mengatasi kemiskinan dan kemunduran ialah melibatkan mereka dengan program pembangunan komuniti. Antara aktiviti yang dijalankan ialah menganjurkan bengkel atau kursus yang berkaitan dengan jahitan,

kraftangan (termasuk anyaman), produk makanan, pembuatan perabot, automatik, kimpalan dan penyelenggaraan mesin. Di samping itu, terdapat program yang dapat melonjakkan perubahan paradigma untuk mengubah taraf ekonomi mereka iaitu Program Pembangunan Minda dan Program Latihan Kemahiran dan Kerjaya. Sementara itu, kemahiran kraftangan yang dimiliki oleh masyarakat Orang Asli membuka peluang bagi mereka meningkatkan taraf ekonomi melalui program industri pelancongan di perkampungan mereka (Rahayu et al., 2015). Keadaan ini disebabkan faktor ahli setiap warga Orang Asli yang mempunyai semangat dan motivasi ingin berubah. Di samping itu, peluang lain yang boleh merubah tahap kehidupan mereka ialah melalui bidang keusahawanan. Walau bagaimanapun kebolehmampuan mereka dalam bidang tersebut didapati masih rendah (Suhaila, 2010), kerana faktor kurangnya ilmu pengetahuan dan kebergantungan kepada orang tengah dalam memasarkan hasil usaha mereka seperti hasil hutan (Rahayu et al., 2017). Namun kajian Rahayu et al. (2017) mendapati sekiranya mereka diberi pendedahan dan keyakinan bahawa melalui bidang keusahawanan dapat membantu mereka meningkatkan sumber pendapatan dan tidak secara langsung keluar daripada kepompong kemiskinan. Antara bidang keusahawanan yang boleh diceburi oleh Orang Asli ialah pelancongan. Menurut Rahayu et al. (2019), sektor pelancongan dilihat mempunyai kelebihan di pihak masyarakat Orang Asli apabila mereka menggunakan persekitaran mereka untuk dijual sebagai produk pelancongan yang menarik. Ini termasuklah keupayaan mereka mengoptimumkan kebudayaan, kraftangan dan cara hidup untuk dijadikan sebagai tarikan pelancongan.

Sementara itu, pembangunan orang asli diperkasa melalui program pendidikan dalam semua peringkat, bermula di peringkat pra sekolah, sekolah rendah dan sekolah menengah sebagaimana yang dilaksanakan oleh pihak kerajaan melalui Kementerian Pelajaran Malaysia dengan Pelan Pembangunan Pendidikan Malaysia atau PPPM 2013-2025 dan JAKOA sendiri. Tidak ketinggalan juga pihak lain seperti institusi pengajian tinggi turut menyumbang tenaga dan fikiran bagaimana mahu membangunkan dan meningkatkan kualiti pendidikan masyarakat orang asli. Pihak Universiti Sultan Zainal Abidin (UniSZA) Terengganu misalnya menjalankan projek transformasi pendidikan orang Asli melalui program *Knowledge Transfer Project* (KTP) mensasarkan beberapa perkara yang menjadi tumpuan, iaitu meningkatkan kesedaran tanggungjawab dan kepentingan pendidikan dalam kalangan ibu bapa pelajar, membantu usaha menurunkan kadar keciciran dan ketidakhadiran pelajar ke sekolah, membantu meningkatkan pencapaian akademik pelajar sekolah rendah dan menengah, menanamkan semangat dan motivasi kepada pelajar supaya belajar ke peringkat yang lebih tinggi, memberikan motivasi kepada guru-guru yang mengajar di sekolah orang asli (Ramle et al., 2016). Begitu juga Pusat Kajian Dakwah dan Kepimpinan Fakulti Pengajian Islam Universiti Kebangsaan Malaysia turut membantu pihak kerajaan meningkatkan mutu pendidikan anak-anak orang asli melalui program khidmat masyarakat (Abdul Ghafar et al., 2012) dan *dakwah bi al-hal* (Mohd Zairul & Abdul Ghafar, 2018). Ini dilakukan supaya masyarakat minoriti tersebut dapat berada dalam arus pembangunan supaya mereka tidak tertinggal jauh kebelakang dengan kaum lain di Malaysia (Mohd Izzuddin, 2010; Zulkefli, Abdul Ghafar & Nurul Islam, 2019; Abdul Halim, 2022). Sementara itu, ibu bapa orang asli berusaha memberi sokongan kepada anak-anak agar mereka mendapat pendidikan yang membolehkan mereka bebas dari lingkungan kemiskinan. Ini kerana ibu bapa mempunyai sumbangan dalam pencapaian dan kejayaan anak-anak dalam (Muhammad Fuad et al., 2016; Hamidah et al., 2017).

Walaupun pelbagai usaha dan inisiatif yang diambil oleh pelbagai pihak untuk membangunkan sektor pendidikan masyarakat orang asli, Mazzlida dan Ruhizan (2016)

berpendapat bahawa terdapat beberapa cabaran untuk merealisasikan. Antaranya ialah isu marginalisasi yang melibatkan komuniti orang asli dalam pelbagai aspek termasuklah kemudahan infrastruktur dan peluang pekerjaan, budaya dan norma kehidupan yang berbeza antara ibu bapa yang tidak pernah mempunyai pengalaman bersekolah secara formal dengan anak-anak mereka, kemudahan pembelajaran yang sangat terhad disebabkan kemudahan asas seperti elektrik yang sangat terbatas dan kedudukan geografi penempatan penduduk orang asli. Keadaan ini menyumbang kepada keciciran yang tinggi dalam pelajaran sebagaimana yang dirumuskan oleh [Doris et al. \(2012\)](#) dan [Mazdi et al. \(2014\)](#). Bagi [Wan Afizi et al. \(2014\)](#), keciciran dalam pendidikan ini menjadikan mereka terus tinggal di kawasan pedalaman yang turut menyumbang kepada faktor ketinggalan dari segi ekonomi, politik mahupun sosial berbanding dengan kaum lain. Kesan daripada kegagalan dalam sektor pendidikan boleh menyebabkan kanak-kanak orang asli berhadapan dengan cabaran untuk mendapatkan pekerjaan yang lebih baik terutama apabila mereka meningkat dewasa ([Mohd Muizzuddin, Mohamad Fauzi & Mohd Nasaruddin, 2018](#)). Justeru kajian ini adalah bertujuan untuk mengenalpasti persepsi remaja orang asli di Selangor tentang kecenderungan mereka memilih pekerjaan atas dorongan faktor pendidikan.

2. Sorotan Literatur

Kajian berkenaan pendidikan orang asli selalu dikaitkan dengan usaha yang dijalankan oleh pihak kerajaan, tahap pencapaian, motivasi belajar, kemudahan pembelajaran, serta tahap kehadiran dan keciciran. Manakala kajian yang dihubungkan dengan pemilihan pekerjaan dan kebolehpasaran masih terhad dan belum dibincangkan secara mendalam. Kajian [Zulkefli, Abdul Ghafar dan Nurul Islam \(2019\)](#), misalnya, yang bertajuk "*Education Development Program to Orang Asli by The Ministry of Education Malaysia (MOE)*" menumpukan perbincangan tentang usaha yang dijalankan oleh Kementerian Pendidikan Malaysia membasmi buta huruf dalam kalangan Orang Asli melalui tiga program utama seperti Kelas Tabung Orang Asli dan Peribumi (KEDAP), Program Kurikulum Bersepadu Sekolah Orang Asli dan Penan (KAP) dan Sekolah Model Khas Komprehensif (K9). Fokus program KEDAP adalah berkaitan dengan literasi murid orang asli. Manakala KAP berkaitan dengan pendekatan pembelajaran yang menyebabkan murid-murid orang asli seronk datang ke sekolah. Dapatan menunjukkan bahawa program-program tersebut boleh meningkatkan pencapaian akademik pelajar. Dapatan kajian mendapati bahawa pelaksanaan program pembangunan pendidikan menjadi petunjuk kepada prestasi kepada aras pemikiran, persekitaran dan kejidupan sosio-budaya murid orang asli. Di samping itu, pengetahuan dan pengalaman guru menjadi pemangkin kepada pelaksanaan pembangunan pendidikan orang Asli.

Kajian [Abdul Halim \(2022\)](#) yang bertajuk "*A Systematic Review of What Malaysia Can Learn to Improve Orang Asli Students' Mathematics Learning from Other Countries*" yang memfokuskan perbincangan tentang analisis secara sistematik terhadap 25 kajian yang diterbitkan dalam bentuk artikel jurnal (21 artikel), bab dalam buku (3 artikel) dan prosiding (1 artikel) yang membincangkan pendekatan yang boleh diambil untuk meningkatkan mutu pembelajaran matematik murid-murid orang asli. Secara umum, antara cabaran murid-murid orang asli dalam menguasai kemahiran mata pelajaran matematik ialah bahasa yang digunakan dalam menjelaskan istilah-istilah yang terdapat dalam mata pelajaran tersebut, dan latar belakang yang berbeza dengan murid-murid arus perdana. Kajian literatur secara sistematik yang dilakukan dalam kajian tersebut dilakukan untuk mengenalpasti intervensi yang boleh diberikan kepada murid-murid orang asli dalam menguasai kemahiran mata pelajaran matematik dengan mengambil

kira kajian yang pernah dilakukan terhadap orang asli di beberapa negara. Kajian mendapati bahawa antara intervensi yang diambil ialah memberi penekanan terhadap konsep pembelajaran matematik yang menarik di peringkat pendidikan awal kanak-kanak, bentuk-bentuk intervensi berkesan untuk mempelajari matematik kepada murid-murid orang asli, kepentingan bahasa orang asli dalam mempelajari matematik, keperluan berterusan menyokong usaha guru-guru yang berkhidmat di sekolah orang asli dalam membangunkan kualiti pendidikan untuk mereka.

Kajian [M Puspanathan Mayan et al. \(2017\)](#) yang bertajuk “Kemudahan pendidikan murid-murid Orang Asli dan hubung kaitnya dengan motivasi murid-murid di sebuah Sekolah Kebangsaan Asli Selangor” memfokuskan tentang hubungan antara kemudahan pendidikan dengan tahap motivasi murid-murid Orang Asli terhadap pendidikan. Kajian memfokuskan kepada 88 murid sebagai sampel kajian mendapati faktor kemudahan pendidikan mempunyai hubungan yang signifikan dengan tahap motivasi pendidikan murid-murid. Kajian juga mendapati bahawa pihak sekolah berperanan secara berkesan agar semua murid orang asli menerima kemudahan pendidikan dengan baik. Melalui kemudahan tersebut, iklim kesedaran tentang pendidikan dapat dibina supaya prestasi pendidikan dapat dipertingkatkan.

Dalam satu kajian bertajuk “Kesedaran pendidikan dan minat kerja pelajar Orang Asli suku kaum Jakun di Rompin, Pahang” hasil usaha [Mohd Muizzuddin, Mohamad Fauzi Sukimi dan Mohd Nasaruddin \(2018\)](#) memfokuskan tentang sikap pelajar terhadap peluang pendidikan dan minat bekerja. Kajian menyatakan bahawa ia boleh dikaitkan dengan pergerakan dalam struktur sosial untuk meningkatkan kedudukan dalam masyarakat. Selain itu, kajian bertujuan mendapatkan data tentang peranan ibu bapa atau penjaga terhadap pendidikan anak-anak serta sejauh mana mereka terlibat secara langsung dalam membantu anak-anak memilih sesuatu pekerjaan. Kajian mendapati bahawa terdapat hubungan antara tahap kesedaran yang tinggi di pihak ibu bapa terhadap pelajaran anak-anak dengan usaha membantu anak-anak memilih sesuatu pekerjaan.

Kajian [Salleh dan Ahmad \(2009\)](#) yang bertajuk “Kesedaran Pendidikan dalam Kalangan masyarakat Orang Asli”, memfokuskan tentang sejauh mana masyarakat orang asli mempunyai kesedaran tentang pendidikan dan prestasi akademik anak-anak serta mengenal pasti sebab berlakunya keciciran sebahagian daripada mereka. Dapatan kajian menunjukkan bahawa walaupun kesedaran dalam kalangan anak-anak orang asli wujud sekian lama, tetapi pengaruh budaya mempengaruhi pemikiran mereka untuk berubah dari segi gaya dan taraf hidup. Kajian juga mendapati bahawa walaupun ibu bapa mempunyai kefahaman tentang hakikat kepentingan pendidikan, mereka tidak mampu membantu anak-anak mereka dalam pelajaran kerana mereka tidak mempunyai pendidikan yang tinggi. Kesannya, anak-anak dihantar belajar di bandar dan tanggungjawab mendidik diserahkan sepenuhnya kepada pihak sekolah.

Di samping itu, dalam kajian [Desmod Daniel \(2017\)](#) yang bertajuk “Isu Pendidikan Di Malaysia (Pendidikan Orang Asli)” menjurus perbincangan tentang usaha pihak Kementerian Pendidikan Malaysia sebagaimana yang tertulis dalam dalam Pelan Pembangunan Pendidikan Malaysia (PPPM) 2013-2025 bahawa peratusan murid-murid orang Asli dan lain-lain kelompok minoriti dan peribumi Sabah Sarawak, hanya 4% daripada semua murid sekolah di peringkat rendah dan menengah di Malaysia. Kajian mendapati bahawa pencapaian rendah murid orang asli dalam pendidikan dikaitkan dengan kadar keciciran yang tinggi.

[Abdullah et al. \(2021\)](#) dalam kajian yang bertajuk “Pendorong Minat Belajar Kanak-Kanak Orang Asli” mengemukakan dapatan kajian tentang faktor yang mendorong minat belajar murid orang asli mengikut jantina mereka. Kajian yang dilakukan terhadap murid orang asli di Kampung Bukit Payung Alor Gajah Melaka mendapati bahawa tidak ada perbezaan yang signifikan dari sudut jantina yang mendorong minat belajar berdasarkan faktor keluarga dan faktor sendiri. Dengan ini, perbezaan jantina bukanlah faktor yang menyebabkan murid orang asli minat belajar untuk mempertingkatkan kualiti kehidupan mereka.

[Yew et al. \(2021\)](#) dalam kajian mereka yang bertajuk “Persepsi Ibu Bapa Orang Asli Terhadap Pengalaman Pendidikan Anak-anak Orang Asli di Sekolah” memfokuskan perbincangan tentang sejauhmana kaedah serta daya usaha pengajaran dan pembelajaran digunakan oleh pihak Sekolah Kebangsaan Sungai Berua termasuklah guru-guru terhadap anak-anak Orang Asli Sungai Berua yang melalui proses pembelajaran di sekolah. Kajian kualitatif tersebut menggunakan pendekatan temubual mendalam bersama peserta kajian yang terdiri daripada ibu bapa orang Asli dan guru-guru sekolah berkenaan untuk mengkaji daya usaha yang diambil oleh pihak sekolah termasuklah para guru serta pandangan ibu bapa dalam menguruskan proses pengajaran dan pembelajaran murid-murid. Hasil Kajian mendapati terdapat tiga daya usaha utama dalam proses pengajaran dan pembelajaran, iaitu kesejahteraan pelajar (*well-being*), penglibatan ibu bapa (*participation*), dan pencapaian (*achievement*). Kajian juga mendapati bahawa pihak sekolah termasuklah para guru menghadapi cabaran ketika mendidik murid-murid, seperti tingkahlaku murid, peranan ibu bapa dan kekurangan bahan bantu mengajar. Kajian mencadangkan agar diwujudkan suatu kerjasama yang holistik supaya masalah celik huruf dan keciciran anak-anak Orang Asli dalam pendidikan dapat diatasi dengan baik.

Sementara itu, kajian [Mohd Muizzuddin, Mohamad Fauzi dan Mohd Nasaruddin \(2018\)](#) yang bertajuk “Kesedaran pendidikan dan minat kerja pelajar Orang Asli suku kaum Jakun di Rompin, Pahang” memfokuskan perbincangan tentang hubungan faktor pendidikan dengan kecenderungan memilih pekerjaan dalam kalangan pelajar orang asli. Di samping itu, perbincangan juga ditumpukan kepada tingkah laku murid Orang Asli terhadap peluang menuntut ilmu pengetahuan secara formal di peringkat sekolah dan keinginan untuk mendapatkan pekerjaan. Kajian turut membincangkan tentang pandangan ibu bapa atau penjaga sejauhmana mereka berperanan secara aktif dalam memastikan anak-anak mereka mendapat pendidikan formal dan memilih pekerjaan. Kajian mendapati kesemua informan mempunyai perubahan paradigma yang jelas terhadap pendidikan dan pemilihan kerjaya. Dapatan tersebut disumbangkan, antaranya, oleh faktor kemanusiaan seperti ahli keluarga, guru dan rakan sebaya, serta faktor kemudahan dan infrastruktur seperti jarak sekolah dari rumah, pengangkutan dan kemudahan pembelajaran di sekolah.

3. Metod Kajian

Kajian ini ialah kajian kuantitatif bagi mengukur faktor kecenderungan memilih pekerjaan dalam kalangan remaja Orang Asli di Selangor dengan menggunakan kajian tinjauan (*survey research*) sebagai reka bentuk kajian. Data diperolehi dengan menggunakan instrumen soal selidik yang diedarkan secara bersemuka kepada 281 orang responden dari kalangan remaja Orang Asli yang berada di enam daerah, iaitu Kuala Langat, Klang, Petaling, Hulu Langat, Gombak dan Hulu Selangor. Kaedah persampelan yang digunakan dalam kajian ini ialah kaedah persampelan rawak mudah (*random simple*

sampling) iaitu responden soal selidik dipilih secara rawak dari kalangan remaja orang asli yang tinggal di negeri Selangor.

Item soal selidik dibina berdasarkan kerangka konseptual kajian-kajian yang berkaitan dengan kecenderungan pemilihan pekerjaan dalam kalangan pelajar, mahasiswa dan belia seperti kajian yang dilakukan oleh Maziah (2005), Rosnah (2015), Kalaiselvi dan Lai (2018), Syahida dan Mohd Hazwan (2018), Mohd Muizzuddin, Mohamad Fauzi dan Mohd Nasaruddin (2018), Norlizawati dan Norhafinas (2020), Nurul Farhana dan Mohd Izwan (2021), serta Hasmiza dan Er Ah Choy (2022). Sebanyak 52 item yang dibangunkan yang merangkumi faktor instrinsik atau lokus kawalan dalaman dan faktor ekstrinsik atau lokus kawalan luaran. Faktor-faktor tersebut adalah seperti pengaruh keluarga, rakan sebaya, ganjaran atau pengaruh kewangan, persekitaran kerja, *nature* dan pengetahuan tentang pekerjaan, kedekatan dengan tempat kerja, rumah dan kemudahan awam, latarbelakang pendidikan, minat dan motivasi diri, pengaruh pimpinan lokal, dan agama dan kepercayaan. Item tersebut disahkan oleh dua orang tiga orang ahli akademik daripada institusi pengajian tinggi yang mempunyai kepakaran dalam bidang dakwah dan pembangunan masyarakat orang asli, psikologi dan pengurusan saudara baru. Skala yang digunakan di dalam kajian ini hanyalah skala nominal iaitu “Ya dan Tidak”. Data kajian dianalisis secara diskriptif bagi menjawab persoalan dan mencapai objektif kajian.

4. Hasil Kajian dan Perbincangan

Analisis diskriptif yang melibatkan kekerapan dan peratusan dijalankan bagi mengenal pasti faktor kebolehpasaran kerja Orang Asli dari aspek pendidikan, khusus kepada konteks kecenderungan dalam pemilihan kerjaya. Namun sebelum itu, berikut adalah hasil dapatan responden merujuk kepada latar belakang pendidikan 281 orang responden. Hasil analisis deskriptif tersebut seperti [Jadual 1](#) berikut.

Jadual 1: Demografi Taburan Pendidikan Remaja Orang Asli

Pendidikan	kekerapan	Peratusan %
Tidak Bersekolah	36	12.8
Universiti	7	2.5
Sekolah Kebangsaan	94	33.5
Sekolah Menengah	130	46.3
Kolej	14	5.0
Jumlah	281	100

Berdasarkan data dalam [Jadual 1](#), 36 (12.8 %) dari 281 orang responden tidak bersekolah, manakala seramai 94 orang (33.5 %) yang bersekolah di peringkat Sekolah Rendah, dan jumlah responden paling ramai di peringkat Sekolah Menengah 130 orang (46.3 %), 7 orang (2.5 %) di Universiti dan 14 orang (5.0%) di Kolej. Total jumlah responden yang berpendidikan dari 281 responden adalah seramai 245 orang, sekali gus menunjukkan peningkatan jumlah remaja Orang Asli dalam pendidikan saban tahun. Dari data yang terdapat dalam [Jadual 1](#) dapat disimpulkan bahwa 245 orang dari 281 responden memiliki kesedaran dari sudut pendidikan. Di samping itu, [Jadual 2](#) data demografi menunjukkan taburan pencapaian pendidikan remaja Orang Asli.

Jadual 2: Demografi Taburan Pencapaian dalam Pendidikan/akademik

Pencapaian dalam Pendidikan/akademik	kekerapan	Peratusan %
UPSR	76	27.0
PT3	42	14.9
SPM	65	23.1
STPM	3	1.1
Sijil Kemahiran	10	3.6
Diploma	9	3.2
Ijazah Sarjana Muda	4	1.4
Tiada	72	25.6
Jumlah	281	100

Data pada [Jadual 2](#) menunjukkan purata jumlah keseluruhan responden yang tidak memiliki pencapaian akademik dalam pendidikan adalah seramai 72 orang, namun ini tidak seharusnya menjadi indikasi bahawa remaja Orang Asli tidak berminat dalam pembelajaran. Kerana sebaliknya jumlah dari 281 orang responden remaja Orang Asli 209 orang daripadanya memiliki pencapaian dari pelbagai tahap pendidikan, antaranya UPSR 76 orang (27.0 %), PT3 42 orang (14.9 %), SPM 65 orang (23.1 %), STPM 3 orang (1.1 %), Sijil Kemahiran 10 orang (3.6 %), Diploma 9 orang (3.2 %) dan Ijazah Sarjana Muda 4 orang (1.4 %). Berdasarkan data ini, pengkaji yakin bahawa faktor yang dapat membantu pendidikan Orang Asli adalah kemajuan dan perkembangan fasiliti yang disediakan kerajaan bagi memudahkan proses pembelajaran di samping ibubapa dari golongan ini semakin terbuka pemikiran dan hala tuju mereka untuk masa hadapan.

Seterusnya, pengkaji membahaskan dapatan data deskriptif soal selidik berdasarkan faktor kebolehpasaran kerja Orang Asli dari aspek pendidikan, khusus kepada konteks kecenderungan dalam pemilihan kerjaya.

Jadual 3: Faktor Pendidikan Yang Menyumbang Kepada Kecenderungan Orang Asli Memilih Sesuatu Pekerjaan

Bil	Item	Ya	%	Tidak	%	Jumlah
1	Saya suka bekerja yang mengikut kelulusan pendidikan saya	183	65.1	98	34.9	281(100%)
2.	Saya bekerja kerana mahu mencari wang untuk menyambung pelajaran	94	33.5	187	66.5	281(100%)
3.	Saya bekerja kerana pengajian saya sudah tamat	188	66.9	93	33.1	281(100%)

Berdasarkan data diskriptif dalam [Jadual 3](#), terdapat tiga item yang berkaitan dengan faktor pendidikan yang menjadi sebab kecenderungan remaja Orang Asli memilih sesuatu pekerjaan, iaitu “Saya suka bekerja yang mengikut kelulusan pendidikan saya”, “Saya

bekerja kerana mahu mencari wang untuk menyambung pelajaran “, dan “Saya bekerja kerana pengajian saya sudah tamat”.

Item yang pertama “Saya suka bekerja yang mengikut kelulusan pendidikan saya” adalah mengukur sejauh mana responden melihat kepentingan pendidikan dalam mendapatkan pekerjaan untuk masa depan yang baik. Malah, berdasarkan soalan tersebut, ia dapat memberikan indikasi bahawa Orang Asli juga berpotensi untuk berkembang maju dalam pembangunan dan kemajuan komuniti mereka secara khusus dan negara amnya. Secara jelas, 183 orang (65.1 %) dari 281 orang responden memilih skala “Ya”, manakala selebihnya 98 orang (34.9 %) memilih “Tidak”. Dari dua jumlah tersebut, ia menunjukkan purata yang memilih skala (Ya) lebih ramai dari skala (Tidak), jumlah peratusan sesuai dan signifikan dengan data demografi 281 orang responden.

Manakala item yang kedua “Saya bekerja kerana mahu mencari wang untuk menyambung pelajaran” adalah mengukur sejauh mana responden mempunyai cita-cita untuk memajukan diri dalam pendidikan apabila bekerja yang mempunyai pendapatan tertentu. Ia melambangkan wawasan dan motivasi diri untuk meningkatkan kehidupan dengan bekerja. Melalui pendapatan yang diperolehi, responden merancang untuk belajar lagi agar dapat bekerja dengan pendapatan yang sesuai dengan kelulusan pendidikan. Dapatan kajian menunjukkan 94 orang (33.5%) dari 281 orang responden memilih skala “Ya”, manakala selebihnya 187 orang (66.5%) memilih “Tidak”. Dari dua jumlah tersebut, ia menunjukkan purata yang memilih “Tidak” lebih ramai dari skala (Tidak), jumlah peratusan sesuai dan signifikan dengan data demografi 281 orang responden.

Sementara itu, item yang ketiga “Saya bekerja kerana pengajian saya sudah tamat” adalah mengukur sejauh mana responden boleh menamatkan pengajian untuk menceburi bidang pekerjaan. Ia juga menjadi petanda bahawa responden memahami kepentingan pendidikan di sesuatu peringkat. Dapatan kajian menunjukkan 188 orang (66.9%) dari 281 orang responden memilih skala “Ya”, manakala selebihnya 93 orang (33.1%) memilih “Tidak”. Ia memberi erti bahawa majoriti responden bekerja setelah menamatkan pengajian di sesuatu peringkat. Manakala ada yang bekerja ketika masih dalam pengajian. Maknanya, mereka masih belum menamatkan sesuatu pengajian seperti di peringkat sekolah rendah sehingga darjah 6, sekolah menengah dari tingkatan 1 sehingga tingkatan 5. Dari jumlah tersebut, ia menunjukkan bahawa purata yang memilih “Ya” lebih ramai dari skala “Tidak”.

Dapatan ini menunjukkan keputusan yang positif dari kalangan remaja Orang Asli, sekali gus menonjolkan potensi dan kebolehpasaran golongan ini dalam industri negara menerusi pelbagai bidang. Namun berbeza dengan jawapan yang diberikan bagi item 2 “Saya bekerja kerana mahu mencari wang untuk menyambung pelajaran” iaitu majoriti responden tidak bersetuju. Ini bermakna bahawa responden mencari wang disebabkan faktor lain dan bukannya ingin menyambung pelajaran bahkan meneruskan kelangsungan hidup mereka dengan menggunakan segala potensi dan kemahiran untuk mendapatkan upah kerja. Bertepatan dengan dapatan kajian yang dinyatakan oleh [Azlina et al. \(2016\)](#) menerangkan bahawa tahap pencapaian pendidikan remaja Orang Asli masih rendah dan mementingkan pekerjaan berbanding pendidikan sedangkan menurut kajian [Kalaiselvi dan Lai \(2018\)](#) mendapati taraf pendidikan sangat mempengaruhi pemilihan bidang dan kerjaya. Bahkan [Mohd Hasril dan Norasmah \(2010\)](#) menekankan bahawa peranan pendidikan dalam kalangan remaja Orang Asli adalah komponen penting dalam mengatur strategi ekonomi untuk penciptaan kerjaya.

5. Kesimpulan

Kajian ini memperlihatkan bagaimana remaja orang asli di Selangor mempunyai pandangan tentang kecenderungan mereka memilih sesuatu pekerjaan. Terdapat anjakan paradigma yang lebih positif terhadap perubahan positif pada pemikiran mereka bagaimana mereka perlu maju dalam pendidikan yang memberi kesan pemilihan pekerjaan. Kesan daripada kegagalan memajukan diri dalam sector pendidikan, anak-anak orang asli sukar mendapatkan pekerjaan yang lebih baik yang boleh mengubah dan meningkatkan kualiti kehidupan mereka. Justeru, semua pihak perlu berperanan secara aktif seperti ibu bapa, agensi kerajaan seperti JAKOA dan KPM supaya prestasi kemajuan pelajaran anak-anak dapat dipertingkatkan dari semasa ke semasa. Oleh itu, segala usaha perlu diteruskan bagi memastikan golongan ini mendapatkan hak dan kesamarataannya dalam perkembangan dan kemajuan industri negara. Kajian yang boleh diteroka pada masa akan datang adalah berkaitan tentang kaitan antara kualiti pendidikan dengan mendapatkan pekerjaan yang lebih baik untuk meningkatkan kualiti kehidupan mereka.

Kelulusan Etika dan Persetujuan untuk Menyertai Kajian (*Ethics Approval and Consent to Participate*)

Para penyelidik menggunakan garis panduan etika penyelidikan yang disediakan oleh Jawatankuasa Etika Penyelidikan Universiti Kebangsaan Malaysia (RECUKM). Semua prosedur yang dilakukan dalam kajian ini yang melibatkan subjek manusia telah dijalankan mengikut piawaian etika jawatankuasa penyelidikan institusi. Kebenaran dan persetujuan mengikuti kajian turut diperoleh daripada semua peserta kajian.

Penghargaan (*Acknowledgement*)

Dalam menyempurnakan kajian ini, penulis mengucapkan penghargaan kepada Majlis Agama Islam Selangor atas pembiayaan dari segi kewangan, Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM) melalui Penggerak Masyarakat Orang Asli (PMOA) yang membantu penulis mendapatkan responden kajian, dan Jabatan Kemajuan Orang Asli (JAKOA) yang memberi kebenaran kepada penulis menjalankan kajian di Kampong Orang Asli di daerah-daerah tertentu di negeri Selangor.

Kewangan (*Funding*)

Kajian ini mendapat pembiayaan kewangan daripada Majlis Agama Islam Selangor (MAIS).

Konflik Kepentingan (*Conflict of Interest*)

Penulis melaporkan tiada sebarang konflik kepentingan berkenaan penyelidikan, pengarang atau penerbitan kajian ini.

Rujukan

- Abdul Halim Abdullah (2022). A Systematic Review of What Malaysia Can Learn to Improve Orang Asli Students' Mathematics Learning from Other Countries. *Sustainability*, 14(20), 13201, 1-17.
- Abdul Ghafar Don, Razaleigh Muhamat@Kawangit, Salasiah Hanin Hamjah, Fariza Md. Shah, Badlihisham Mohd. Nasir, Muhammad Faisal Asha'ari, Siti Rugayah Tibek, Zainab Ismail, Idris Endot, Anuar Puteh, A'dawiyah Ismail & Mohd Zulkifli Abd Ghani. (2012). Da'wah through Social Services Method: The Experience of the Department of Da'wah and Leadership Studies, National University of Malaysia. *Advances in Natural and Applied Sciences*, 6(4), 545-548.
- Abdullah, N., Karim, A. K. A., Alias, A., Shaban, S. H., & Mamat, S. (2021). Pendorong Minat Belajar Kanak-Kanak Orang Asli. *Jurnal 'Ulwan*, 6(1), 54-64.
- Azlina Mohd Khir, Ma'rof Redzuan, Hanina H. Hamsan & Mohd Ibrani Shahrinin. (2016). Nilai Pencapaian dan Orientasi Masa Hadapan Remaja Orang Asli di Negeri Pahang dan Perak, Malaysia. *Jurnal AL-Hikmah*, 8(20), 97-109.
- Carey Iskandar. (1976). *Orang Asli: The Aboriginal Tribes of Peninsular Malaysia*. Oxford University Press.
- Desmod Daniel. (2017). Isu Pendidikan di Malaysia (Pendidikan Orang Asli). *Penulisan Ilmiah: Isu-Isu Pendidikan di Malaysia*. Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Doris Padmini Selvaratnam, Abdul Hamid Jaafar, Norlida Salleh, Redzuan Othman, & Siti Hajar Idris. (2012). *Transformasi modal insan melalui peningkatan pendidikan: Kajian kes komuniti Orang Asli di Cameron Highlands, Pahang*. Prosiding Perkem VII, Jilid 2, (pp. 1215-1224).
- Endicott, K. (2016). Introduction. Dalam Endicott, K. (ed), *Malaysia's Original People: Past, Present and Future of the Orang Asli*. 1-38. Singapore: NUS Press.
- Er Ah Choy, Zalina Che Mat Ariffin, & Joy JaPetercqueline Pereira, (2010). Sosioekonomi Masyarakat Orang Asli: Kajian Kes di Hutan Simpan Bukit Lagong, Selangor, Malaysia. *Jurnal Melayu*, 5, 295-314.
- Hasmiza Desa & Er Ah Choy (2022) Faktor Pemilihan Kerjaya dalam kalangan Belia di Sektor Perladangan Kelapa Sawit. *Malaysian Journal of Social Sciences and Humanities (MJSSH)*, 7(6), 1-13.
- Hamid Mohd Isa. (2014). Asal Usul Orang Asli Antara Fakta dan Fiktif. *Jurnal Arkeologi Malaysia*, 27, 49-61.
- Hamidah Yusof, Norasibah Abdul Jalil, Khoo Yin Yin, Mahaliza Mansor, & Maryam Mahdinezhad. (2017), Parental Commitment in Leading Learning of the Orang Asli Students. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 7(4), 816-827.
- Kalaiselvi Karunamurthi & Lai, W. S. (2018). Pilihan Sektor Pekerjaan Dan Faktor Mempengaruhi Pilihan Pekerjaan Dalam Kalangan Pelajar Universiti. *Jurnal Personalita Pelajar*, 21(2), 5-11.
- M Puspanathan Mayan, Abiramy Krishna, Ahmad Najmudin Abdullah, Manimegalai Kandasuamy & Rosminah Hasan. (2017). *Kemudahan pendidikan murid-murid Orang Asli dan hubungkaitnya dengan motivasi murid-murid di sebuah Sekolah Kebangsaan asli Selangor*. Diakses daripada https://www.researchgate.net/publication/315829844_Kemudahan_pendidikan_murid-murid_Orang_Aslis_dan_hubungkaitnya_dengan_motivasi_murid-murid_di_sebuah_Sekolah_Kebangsaan_Aslis_Selangor.
- Maziah Che Yusoff. (2005). Kajian Kecenderungan Pemilihan Kerjaya Di Kalangan Siswazah. *Jurnal Pengurusan Awam*, 4(1), 36-45.

- Mazdi Marzuki, Jabil Mapjabil, & Rosmiza Mohd Zainol. (2014). Mengupas keciciran pelajar Orang Asli di Malaysia: Suatu tinjauan ke dalam isu aksesibiliti sekolah. *Malaysian Journal of Society and Space*, 10 (2), 189-198.
- Mazzlida Mat Deli & Ruhizan Mohamad Yasin. (2016). Quality Education of Orang Asli in Malaysia. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 6(11), 233-240.
- Mohd Zairul Ridzuan Abd Rahman & Abdul Ghafar Don. (2018). Pendekatan Dakwah bi al-Hal Terhadap Masyarakat Orang Asli di Malaysia. *Jurnal At-Tahkim*, 8(15), 1-7.
- Muhammad Fuad Abdullah, Azmah Othman, Juli Edo, Rohana Jani, Mohd Tajuddin Abdullah & Mohamad Hafis Amat Simin. (2016). *Parent's Perception on Formal Education Among Indigenous in Malaysia*. International Conference on Education and Regional Development (ICERD) "Cross Cultural Education for Sustainable Regional Development" Bandung, Indonesia.
- Mohd Hasril Amiruddin dan Norasmah Othman. (2010). Meninjau Keperluan Pendidikan Keusahawanan Berdasarkan. <https://www.semanticscholar.org/paper/Meninjau-keperluan-pendidikan-keusahawanan-kepada-Hasril-Norasmah/4788e69f8f86ace59faa486c72ffe8f3a36c4044> Kepada Perspektif Belia Orang Asli Di Selatan Malaysia.
- Mohd Izzuddin Ramli. (2010). *Orang Asli di Malaysia: Konflik dan Masa Depan*. Persidangan Mahasiswa Malaysia-Indonesia di Universitas Airlangga, Surabaya, Indonesia pada 20 Mei.
- Mohd Muizzuddin Mohd Nor, Mohamad Fauzi Sukimi, & Mohd Nasaruddin Mohd Nor (2018). Kesedaran pendidikan dan minat kerja pelajar Orang Asli suku kaum Jakun di Rompin, Pahang. *GEOGRAFIA OnlineTM Malaysian Journal of Society and Space*, 14(1), 72-86.
- Mohd. Nizam Sahad. (2001). *Pemikiran Orang Asli tentang Agama: Suatu Kajian Khusus di Perkampungan Orang Asli Broga, Hulu Langat, Selangor Darul Ehsan*. Tesis Sarjana Universiti Malaya.
- Nor Izzatul Husna Burhan. (2022). *Pembangunan Elemen Pendakwah Orang Aslim Di Kelantan*. Disertasi Ijazah Sarjana Pengajian Islam Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Norlizawati Hashim & Norhafinas Abd Latib. (2020). Persepsi Pelajar Kolej Komuniti Gerik Terhadap Faktor Pemilihan Kerjaya. *International Conference on Multidisciplinary Approaches in Social Sciences, Islamic and Technology 2020 (ICMASIT 2020)* 13th – 14th December 2020, 611-619.
- Nurul Farhana Yahya & Mohd Izwan Mahmud (2021) Pengaruh Hubungan Ibu Bapa Terhadap Minat Kerjaya Anak. *Jurnal Dunia Pendidikan*, 3(4), 210-216.
- Omar, A.H & Yahaya, S.R. 2018. Malayic Aborigines of Malaysia: A Study in Subgrouping. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 5(3), 452-465.
- Peter, Williams-Hunt. (1952). *An Introduction to the Malayan Aborigines*. Kuala Lumpur: Government Press.
- Ramle Abdullah, Hafis Amat Simin, Amran Ahmed, Lua Pei Lin, Sahar Sa'di Hashim, Asmawi Ibrahim and Asmariah Mahammed. 2016. Empowerment of Education on Orang Asli Community in Terengganu through Knowledge Transfer. *Man In India*, 96 (12), 5391-5403.
- Rahayu Roddin, Yusmarwati Yusof & Noor Sharipah Sultan Sidi. (2015). Factors that Influence the Success of Mah Meri Tribe in Tourism Sectors. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 204, 335-342.
- Rahayu Roddin, Yusmarwati Yusof, Anizam Mohamed Yusof, Marina Ibrahim Mukhtar & Nurfirdawati Muhamad Hanafi. (2017). Kemahiran Keusahawanan Orang Asli Suku Kaum Kuala di Rengit Johor dalam Perniagaan Barang Terpakai. *Journal of Global Business and Social Entrepreneurship*, 3(6), 92-100.

- Rahayu Roddin, Yusmarwati Yusof, Marina Ibrahim Mukhtar, Mimi Mohaffiyza Mohamad, Abdul Rasid Abdul Razzaq, Siti 'Afiat Jalil & Tun Ili Ayuni Ahmad Hariri. (2019). Keupayaan Komuniti Orang Asli Seletar di Johor Bahru Melalui Keusahawanan Berasaskan Pelancongan. *International Journal of Social Science Research*, 1(2), 9-22.
- Rosnah Ishak (2015), Penglibatan Remaja dalam Pekerjaan. *South-East Asian Journal for Youth, Sports & Health Education*, 1(2), 219-228.
- Salleh, M. J., & Ahmad, A. R. (2009). Kesedaran pendidikan dalam kalangan masyarakat Orang Asli. Dalam Abdul Razaq Ahmad, Zalizan Mohd Jelas. *Masyarakat Orang Asli: Perspektif pendidikan dan sosiobudaya*. Penerbit UKM, Bangi.
- Sara Shakilla Mohd Salim & Asnarulkhadi Abu Samah. (2011) *Tahap penglibatan komuniti Orang Asli dalam pembangunan komuniti di Semenanjung Malaysia*. *Journal of Human Capital Development*, 4(1), 125-139.
- Seow Ta Wee, Maryati Mohamed, Mohd Nur Syufaat Jamiran, Zainal Zuhilmi Zainal Abidin & Siti Aminah Mohd Sam. (2013). Pembangunan Sosioekonomi Komuniti Orang Asli di Malaysia. *Persidangan Kebangsaan Geografi dan Alam Sekitar kali ke 4*, anjuran Jabatan Geografi dan Alam Sekitar Fakulti Sains Kemanusiaan, Universiti Pendidikan Sultan Idris.
- Skeat, W. W. & Blagden, C. O. (1906). *The Pagan Races of the Malay Peninsula*. London: Macmillan & Co., Ltd.
- Subramaniam, Yogeswaran. (2015). Ethnicity, Indigeneity and Indigenous Right the Orang Asli Experience. *QUT Law Review*, 15(1), 71-91.
- Suhaila Abdul Latiff @ Setra. (2010). Potensi Keusahawanan Di Kalangan Orang Asli. *Prosiding PERKIM V*, 2, 80-87.
- Syahida Sidek & Mohd Hazwan Mohd Puad (2018). Eksplorasi Minat Dan Faktor Dalam Pemilihan Kerjaya Pertanian Dalam Kalangan Belia. *Prosiding Seminar Kebangsaan Majlis Dekan Pendidikan Universiti Awam*, 7-8 November 2018
- Temple, R. (1907). *The Pagan Races of the Malay Peninsula*. By Walter William Skeat and Charles Otto Blagden. Two vols. (London: Macmillan & Co., Ltd., 1906). *Journal of the Royal Asiatic Society*, 39(4), 1099-1103.
- Vivien W.C. Yew, Saiful Farisin Md Ramlan & Mohd Rusydi Ahmad. (2019). Pendekatan kualitatif untuk memahami kualiti hidup masyarakat Orang Asli di Pahang. *Geografia: Malaysian Journal of Society and Space*, 15(4), 191-205.
- Wan Afizi Wan Hanafi, Shaharuddin Ahmad, & Noraziah Ali. (2014). Faktor budaya dan persekitaran dalam prestasi pendidikan anak Orang Asli Malaysia: Kajian kes di Kelantan. *Malaysian Journal of Society and Space*, 10(5), 107-122.
- Yew, W. C., Saiful Farisin Md Ramlan, Mohd Rusydi Ahmad, Norhayati Ab Manaf, Novel Lyndon & Lim Jie Wei. (2021). Persepsi Ibu Bapa Orang Asli Terhadap Pengalaman Pendidikan Anak-anak Orang Asli di Sekolah. *Malaysian Journal of Social Sciences and Humanities (MJSSH)*, 6(12), 24 – 39.
- Zulkefli Aini, Abdul Ghafar Don & Nurul Islam. (2019). Education Development Program to Orang Asli by the Ministry of Education Malaysia (MOE). *Jurnal Hal Ehwal Islam Dan Warisan Selangor*, 4(1), 1-11.